

Григорович Т. В.

*завідувач сектору технічних досліджень документів
та почерку відділу криміналістичних видів досліджень
Тернопільський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

Купельська Г. І.

*старший експерт сектору технічних досліджень документів
та почерку відділу криміналістичних видів досліджень
Тернопільський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр МВС України*

РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН СУДОВОГО ПОЧЕРКОЗНАВСТВА

На ранніх етапах розвитку людського суспільства, із зачатками матеріального виробництва, розподілу праці і появою обміну, виникла необхідність у передаванні усних повідомлень, що привело до виникнення примітивних форм фіксації інформації, які передували появі письма.

Згодом, з кінця IV - початку III тисячоліть до нашої ери почало з'являтися письмо в сучасному розумінні (Єгипет, Месопотамія).

Письмо має дві відокремлені, хоча деякою мірою пов'язані, сторони - смисловою й графічну. Перша охоплює зміст, стиль і манеру викладу думок, лексику та інші змістові характеристики, друга, яка дістає вияв у почерку.

Почерк - це манера написання, виражена в системі рухів, які фіксуються в рукопису. Почерк залежить від рівня розвитку особи і закріплення в неї письмово-рухових навичок. Своєрідність почерку виявляється в певній сукупності загальних і окремих ознак.

Перші згадки про почерк йшли ще із древнього Риму під час правління імператора Юстиніана (V-VI ст.) судові суперечки про справжність документів вирішувались за допомогою експертизи письма.

У Росії вже у XV ст. порівняння почерків використовувався як засіб посвідчення дійсності документів.

Формування судового почеркознавства за кордоном пов'язане з іменами і працями таких криміналістів, як А. Бертільон, Е. Локар, С. Оттоленгі, А. Осборн та ін. Багато хто з них був засновником певних напрямів: А. Бертільон – прикметоописового, а Е.Локар – більш пізньої його гілки – графометрії. Обидва ці напрями вплинули на розвиток судового почеркознавства у період його зародження [3].

У Росії одним із перших вчених, який серйозно займався проблемою почерку і який створив вчення про почерк, був видатний криміналіст С. Ф. Буринський. Йому і належить назва цієї галузі знань — «судове почеркознавство». Він перший пов'язав знання про почерк як об'єкт судової експертизи із даними природничих наук.

У своїх дослідженнях В. Ф. Буринський спирався головним чином на положення медицини особливо психіатрії, фізіології, анатомії, звертаючи увагу на лікарсько-діагностичне значення почерку. В роботах Є. Ф. Буринського започатковані наукові засади судового почеркознавства й прогнозувався його подальший розвиток.

Багаторічний розвиток судового почеркознавства — це процес наукового дослідження закономірностей письма та почерку на базі різних галузей науки з метою розробки і удосконалення методики судово-почеркознавчої експертизи.

Виділяють такі етапи розвитку почеркознавства у післяреволюційний період (виключаючи останні 15-20 років):

1. Накопичення знань і досвіду.
2. Становлення теоретичних засад.
3. Розгортання теоретичних і експериментальних досліджень, математизація знань, формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації.

1. Етап накопичення знань починається з 20-х років, коли з'являються перші роботи криміналістики і завершується у середині 30-х років минулого століття з виходом у світ самостійних досліджень з судового почеркознавства.

Криміналісти з самого початку намагалися розвіяти уявлення про судово-почеркознавчу експертизу як про щось просте і доступне майже кожній грамотній людині.

С.М. Потапов вважав судово-почеркознавчу експертизу найбільш трудомістким і найменш доступним дослідженням для малодосвідчених працівників у галузі судової експертизи.

У цей час з'являється перше визначення почерку, яке належить С. М. Потапову. Він визначав почерк як систему звичних рухів, виражену у письмових знаках.

На той час рівень теоретичних розробок і практичних рекомендацій був ще низький. Однак цей етап був періодом накопичення і концентрації зусиль для подальшого могутнього «кидка» в царин розвитку вітчизняного судового почеркознавства.

2. Етап становлення теоретичних засад охоплює період із середини 30-х років до середини 50-х років минулого століття.

Він тісно пов'язаний з іменами видатних вітчизняних криміналістів С.М. Потапова, А. І. Вінберга, Н. В. Терзієва, С. І. Тихенко та ін. [1].

У цей період теоретичні положення відображали формування наукових засад судового почеркознавства і методики судово-почеркознавчої експертизи. Ці знання були принципово новими і відображали більш високий рівень розвитку цієї галузі знань.

3. Етап подальшого розвитку теоретичний, експериментальний досліджень, математизація знань і формування теорії судово-почеркознавчої ідентифікації починається із середини 50-х і продовжується до початку 70-х років минулого століття.

Для цього етапу характерний бурхливий розвиток експериментальних розробок і теоретичних узагальнень. Експеримент стає основним методом наукового дослідження.

Найбільш перспективні розробки пішли шляхом використання ймовірно-статистичного підходу та експериментального створення кількісних діагностичних методів (встановлення факту навмисної зміни почерку скорописним способом; дослідження підписів у стані алкогольного сп'яніння тощо).

А.А. Купріяною виділені симптомокомплекси ознак, які характерні для різних груп «збиваючих» факторів [7].

Одним із перспективних напрямків досліджень є математичне моделювання, яке лежить у основі розробки методів вирішення діагностичних задач.

Найбільш перспективним напрямом у сфері автоматизації судово-почеркознавчої експертизи є розробка експертних систем, тобто таких обчислювальних програм, які використовують знання спеціалістів у конкретній предметній галузі та які у межах цієї галузі здатні приймати рішення на рівні експерта-професіонала. В Україні вже є певний досвід розробки таких консультативних програм. Це експертна система «*ОЛДМАН*» (розробники В. В. Липовський, І. Л. Косолапов, 1994 р.), яка дозволяє проводити всебічний аналіз підписів від імені осіб похилого і старечого віку з метою вирішення діагностичних питань, а також експертна система «*Діа*», розроблена спеціалістами СЕУ МЮ України для дослідження будь-яких підписів, виконаних у незвичайних умовах, з метою встановлення виду збиваючих факторів, що впливали на процес письма (природні або штучні). Крім того, на базі Київського НДІСЕ МЮ України у 2010 році було завершено розробку консультативної програми «*VESNA*», призначеної для вирішення інтеграційних задач в єдиному процесі стосовно підписів, виконаних у незвичайних умовах (у цьому випадку мається на увазі вирішення питання про справжність підпису і встановлення конкретних умов його нанесення). Аналогічні експертні системи можуть бути розроблені не тільки для дослідження підписів, але й для вирішення задач щодо рукописних текстів і записів (у тому числі й коротких) [8].

Також актуальною уявляється розробка комплексних методик із залученням спеціальних знань суміжних галузей судової експертизи (зокрема, галузі судово-технічного дослідження документів). Зокрема, такі методики можуть розроблятися для визначення часу нанесення почеркових об'єктів. У судовому почеркознавстві є певні наукові розробки щодо вирішення відносної давності виконання рукописних текстів та підписів, але на практиці такі задачі вирішуються вкрай рідко. В галузі судово-технічної експертизи документів розроблена методика встановлення абсолютної давності виконання рукописних записів та підписів, нанесених пастою кулькових ручок, але через жорсткі умови застосування (надання зразків почеркових об'єктів, виконаних у певні періоди часу аналогічними за складом пастами, наявність спеціального обладнання тощо) використання цієї методики зазнає чимало труднощів. Вважається, що для вирішення актуальних задач встановлення часу складання документів необхідно розробляти комплексні методики, у складі яких будуть і методи дослідження рукописних записів та підписів, розроблені в галузі судово-почеркознавчої експертизи.

Безумовно, одним із важливих напрямів науково-дослідної роботи є створення нових та удосконалення вже існуючих методик, призначених для вирішення класифікаційних задач судово-почеркознавчої експертизи. Зокрема, це задачі, пов'язані з вирішенням питань про стать та вік виконавців рукописних текстів, оскільки методики, якими сьогодні користуються почеркознавці, є не досить надійними. Уявляється, що науково-дослідні розробки в цьому напрямку повинні базуватися на аналізі великого обсягу експериментального матеріалу, тобто рукописних текстів, відібраних від осіб різного віку (від тих, що навчалися за «старими» прописами, й, особливо, від тих, що проходили навчання за «новими» прописами). Що ж стосується

встановлення статі виконавця підпису, то такі методики взагалі відсутні в розпорядженні спеціалістів СЕУ МЮ України, хоча запитання такого роду нерідко ставляться на вирішення експертів-почеркознавців.

Таким чином, основними перспективними напрямками науково-дослідної роботи у сфері судового почеркознавства уявляються такі: 1) удосконалення ідентифікаційних методик дослідження коротких почеркових об'єктів шляхом включення до них методів, які базуються на сучасних досягненнях науки та техніки і дозволяють експерту отримати додаткову інформацію при дослідженні цих об'єктів; 2) створення експертних систем, які базуються на методах експертних оцінок, для вирішення діагностичних та інтеграційних задач щодо почеркових об'єктів, виконаних у незвичайних умовах; 3) розробка методик, заснованих на комплексному використанні спеціальних знань судового почеркознавства та суміжних експертних галузей (зокрема, галузі судово-технічного дослідження документів); 4) удосконалення існуючих та розробка нових методик дослідження, спрямованих на вирішення класифікаційних задач судово-почеркознавчої експертизи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Манцетова А.И., Орлова В.Ф., Славуцкая И.А. Теоретические основы судебного почерковедения // Труды ЦНИИСЭ. Вып. 1. М, 1967.
2. Ланцман Р.М. Кибернетика и криминалистическая экспертиза почерка. М, 1968.
3. Орлова В.Ф. Теория судебного-почерковедческой идентификации // Труды ВНИИСЭ. Вып. 6. М, 1973.
4. Возможности объективизации и изучения структуры судебного-почерковедческого исследования // Сборник научных трудов. Вып. 26. М, 1977.
5. Вопросы формализации описания почерковых объектов // Сборник научных трудов. Вып. 27. М, 1977.
6. Современное состояние судебного-почерковедческой экспертизы и перспективы ее развития (материалы Всесоюзного научно-практического семинара в г. Куйбышеве, октябрь 1980). М., 1981.
7. Куприянова А.А. Методические рекомендации решения судебного-почерковедческих диагностических задач. Минск, 1982.
8. Науково-практичний журнал «Судова експертиза» // Точка зору Бондар М.Є., Ковальчук З.О., Сукманова Т.О. «Судово-почеркознавча експертиза: Становлення, можливості, перспективи розвитку», ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре»» 1/2014.

УДК 344.65

Дільна З. Ф.

к.ю.н., доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6
Львівський державний університет внутрішніх справ

ВІДСТРОЧКА ВИКОНАННЯ ВИРОКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Важливою ознакою демократичної держави, в якій дотримання прав людини вважається фундаментальною засадою, є гуманне ставлення до усіх без винятку громадян, в тому числі і до засуджених. Так, відповідно до ст. 63